

Oponentský posudek na habilitační práci PhDr. Zdeňka Vyhlídala ***Klasická pohádka a skutečnost***

Práce Zdeňka Vyhlídala ***Klasická pohádka a skutečnost*** byla knižně vydána v roce 2004, což poněkud ztěžuje možnost jejího současného hodnocení, nicméně v posudku budu záměrně přihlížet pouze k dobovému stavu bádání o uvedené problematice a nebudu do něj promítat aktuální hlediska, ačkoliv se nabízí otázka, proč **autor nepředložil habilitační spis v aktualizované podobě.**

Práce sestává z 21 volně propojených kapitol a závěrečného resumé. Schází bohužel úvod, který by ozřejmil badatelský cíl práce a její metodologii. Název *Klasická pohádka a skutečnost* nemá v této souvislosti velkou vypovídací hodnotu a sám spíš provokuje otázky (zda půjde o dílo folkloristické, literárněhistorické či literárněteoretické, sociologické; o pohádku českou či světovou; co je míněno výrazem *skutečnost* atp.).

Samotné spojení *klasická pohádka* není jednoznačně vymezeno. Kapitola, která slibuje vnést jasno do používané terminologie (*Terminologický chaos*), je z nepochopitelných důvodů zařazena až jako osmnáctá a ani ona neposkytuje žádnou představu o tom, jak autor klasickou pohádku chápe. Uvádí, že *podle současného literárněvědného pojetí dělí se pohádka na dvě kategorie, na pohádku s fantastickými motivy a na pohádku tzv. novelistickou* (s. 171), ono současné literárněvědné pojetí však blíže nespecifikuje ani odkazem na odbornou literaturu. Konstatuje, že literární teorie má co dohánět, neboť dosavadní rozčlenění klasické pohádky je zastaralé (s. 172). Odvolává se přitom na nevhodnost kategorizace pohádek do čtyř skupin (zázračné, novelistické, satirické, o zvířatech), kterou provedl Svatopluk Cenek v publikaci *Teorie literatury* (publikace není zařazena do seznamu použité literatury, její bibliografický údaj je uveden pouze v poznámce, a to s vrocením 1962; podle katalogu NKP však tato publikace s podtitulem *Pomocná kniha pro odborné, pedagogické a jedenáctileté střední školy* byla poprvé vydána v roce 1958 a její poslední – čtvrté a nezměněné – vydání je z roku 1961). Odvíjet úvahu o nedostatečné pozornosti současného literárněvědného výzkumu od padesát let staré středoškolské učebnice je zavádějící. Sám autor žádné vlastní terminologické a klasifikační řešení nenabízí.

V kapitole *Společenský kontext vzniku kouzelné pohádky* je oblast zájmu redukována na lidovou pohádku kouzelnou (s. 75), autor však v této kapitole používá i spojení *klasická pohádka* či *pohádková próza* a tato označení vztahuje k pohádce folklorní, zatímco v prvních kapitolách práce termínem *kouzelná pohádka* pojmenovával literárně adaptované pohádkové texty.

Obdobně nevymezeny a nezdůvodněny zůstávají i prameny. Některé lze dohledat v seznamu použité literatury, na jiné autor odkazuje v závěrečném přípisu, že etnografický materiál čerpal převážně z oblasti Horácka (s. 206). Nereprezentativní volba pramenů pak může vzbudit podezření, že autor záměrně volil pouze takové, kterými mohl podpořit své úvahy.

Neohraničenost pramenné báze a terminologická nejasnost, s nimiž úzce souvisí i metodologická neukotvenost, práci znehodnocují. Práce postrádá teoretický vstup, v němž by byl zřetelně vymezen a zdůvodněn její výzkumný cíl, prameny a metody.

Práce je sice psána čtivým způsobem, ten ovšem prozrazuje spíše beletristickou než vědeckou erudici. Při hodnocení odborné úrovně práce nevnímám jako zásadní problém sklouzávání k publicistickému funkčnímu stylu v jazykové rovině, ale žurnalisticky povrchní zacházení s fakty (viz např. historky o tajemství spících krasavic v souvislosti s pohádkou *O Šípkové Růžence*, s. 80; dále kapitola *Předjímání budoucího věku*, s. 148 nn.).

V některých případech se autor nechává unést shromážděným materiálem natolik, že opouští vlastní argumentační nit. Například ve studii *Inkviziční ozvěny* tvrdí, že literární historie *dosud neváží podíl inkvizičních vyšetřovatelů na rozvoji klasické pohádky* (s. 102) a že *leckterá pohádka je až přízračně pravdivá ve své podstatě – ne sice podle zákonů logiky, ale z moci tehdejší oficiální jurisdikce* (s. 102). Vyjadřuje zde přesvědčení, že dávné pověsti (v daném případě o lykantropii) se odrazily v soudních dokumentech jako reálná skutečnost (s. 105). V téže kapitole si však poněkud protiřečí konstatováním, že *ozvěna inkvizičních procesů, které se časově kryjí s dobou konstituování pohádky, vede bezděčně ještě k jiné podstatné okolnosti, k přesvědčení, že utváření démonických postav má výrazně dobový kolorit, že do sebe vstřebalo konkrétní jevy z času kodifikace tohoto žánru* (s. 107).

Dalším příkladem odbíhání od původně formulovaného problému je kapitola *Některé typy zábavných pohádkových forem* (s. 160 nn.), v níž namísto (dle názvu očekávané) subtilnější genologické klasifikace autor přechází od tematické charakteristiky postavy hloupého Honzy až k útvaru hádanky. Spokojuje se s banálním konstatováním, že *hádanke zapustila v pohádce zcela zřetelné kořeny* (s. 167), aniž by se pokusil přiblížit funkci hádanky v pohádkovém textu a zohlednit ji v případné typologii pohádky.

Nesoustředěná pozornost a torzovitost poznamenávají taktéž literárněhistoricky orientované kapitoly. Kupříkladu *Pře o pohádku* (s. 178 nn.), vztahující se k otázce sporů o postavení folklorní pohádky v četbě dětí, postrádá konkrétní informace o prvních fázích tohoto boje o pohádku (souvisejících s revizemi školských knihoven v 80. letech 19. století). Scházejí rovněž zmínky o vstupech dobových literárních kritiků i tvůrců pohádek do této diskuse v meziválečném období (např. J. V. Pleva a F. Kovárna, jehož recenze Freyovy knihy *Boj o pohádku* zveřejněná v Kritickém měsíčníku celou debatu o pohádce uzavřela; V. F. Suk, který pohádce věnoval pozornost i v rámci snah o katalogizaci vhodné dětské četby aj.).

Roztříštěnost se netýká pouze jednotlivých kapitol, ale i práce jako celku. Řazení kapitol je, pomineme-li nedůsledně uplatňované chronologické hledisko, nahodilé. Kapitolám scházejí jasně formulované dílčí závěry, jimiž by bylo možné práci propojit. Závažným nedostatkem je pak absence syntetizujícího závěru (resumé na konci knihy jeho funkci rozhodně nemůže suplovat).

Práce nereaguje na současný (respektive ve vztahu k vydání v roce 2004 soudobý) stav bádání o lidové či adaptované pohádce v domácím i zahraničním kontextu a nepotvrzuje dostatečnou autorovu orientaci v české a cizojazyčné odborné literatuře v souvislosti s řešenou problematikou. Z titulů odborné literatury, které mohly zpřesnit teoretické úvahy o žánrových otázkách (zejména vztah mezi pohádkou a mýtem), schází namátkou například J. M. Meletinskij *Poetika mýtu*, V. Nežkusil *Z poetiky literatury pro děti a mládež*, V. Stanovský *Na stříle*, J. Campbell *Tisíc tváří hrdiny* či H. Šmahelová *Prolamování struktur*. Poslední zmiňovaná publikace, vydaná roku 2002, mohla být autorovi rovněž metodologicky inspirativním podnětem. Zahraniční odborná literatura je zastoupena pouze třemi tituly (V. J. Propp, V. Kožinov a J. Krzyżanowski). Práce zcela ignoruje mezinárodní rozměr bádání o

pohádce, který pro ni mohl být argumentační oporou, nebo se vůči němu mohla kriticky vymezit (z titulů přeložených do češtiny například psychoanalytické teorie pohádky – B. Bettelheim *Za tajemstvím pohádky*, M.- L. von Franz *Psychologický výklad pohádek*; ve vztahu k názvu Vyhlídalovy práce si dovoluji připomenout i publikaci L. Röhricha *Märchen und Wirklichkeit*). V této souvislosti je obzvlášť škoda, že autor nezohlednil velké množství literárněvědných prací, které vznikly na Slovensku, neboť jejich závěry mají díky jisté synchronizaci literárněhistorického vývoje a blízkosti zkoumaného materiálu platnost i pro genezi české lidové a autorské pohádky (například v době vzniku Vyhlídalovy práce již publikované studie M. Jurča, J. Kopála, V. Oberta, O. Sliackého, E. Tučné, V. Žemberové aj.).

Konstatované opomíjení zahraničního badatelského kontextu nepochybně souvisí s tím, že předložená práce je více než literárněvědně orientována socio-historicky a folkloristicky, bez metodologicky syntetizujícího přístupu. Estetická funkce pohádek (a v důsledku toho i skutečná literárněvědná analýza pohádkových textů) zůstává stranou autorovy pozornosti.

Práce Zdeňka Vyhlídalova nesplňuje ani formální požadavky kladené na odbornou publikaci. Způsob uvádění bibliografických údajů je nejednotný, bibliografická data jsou neúplná (srov. například údaje o časopisech, kde většinou schází uvedení ročníku a čísla), s typografickými chybami (například mezera před dvojtečkou) a neřídí se žádnou citační normou. Prameny mohly být uvedeny v samostatném seznamu, odděleně od soupisu sekundární literatury.

Úhrnem lze konstatovat, že práce Zdeňka Vyhlídalova *Klasická pohádka a skutečnost* je čtivě napsané dílo, které svým stylem a způsobem nakládání s fakty (anticipované konstatace, jež autor podporuje účelově volenými příklady) jednoznačně spadá do okruhu publicistického, nikoliv však literárněvědného. Domnívám se, že čtenářům z řad laické veřejnosti může zpřístupnit řadu zajímavých informací a svým sociologizujícím pohledem na pohádku znejistit zažitá klišé o pohádce coby odvěké četbě dětí, nicméně v přesahu k odborné komunitě jí schází koncepční uchopení a vědecky rozvíjená argumentace. Zdůrazňuji, že výše uvedené výhrady k habilitační práci nejsou důsledkem mého odlišného konceptu literárněvědného bádání.

Musím tedy s politováním konstatovat, že **habilitační práce Zdeňka Vyhlídalova nesplňuje požadavky standardně kladené na úroveň habilitačních prací v oboru Česká literatura.**